

NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ IMITUOJANČIO ELGESIO MODELIO TAKYMAS TIRIANT KYŠININKAVIMO NUSIKALTIMUS

Lektorius Laurynas Pakštaitis

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 84
Elektroninis paštas btk@ltu.lt

Pateikta 2001 m. balandžio 13 d.

Parengta spausdinti 2001 m. gruodžio 22 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros vedėjas
prof. habil. dr. Vytautas Piesliakas ir šio fakulteto Kriminologijos katedros vedėja
prof. dr. Genovaitė Babachinaitė*

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjami nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymo tiriant kyšininkavimo nusikaltimus probleminiai aspektai. Pateikiama kritinė Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo, reglamentuojančio šią nusikaltimų tyrimo formą, analizė, taip pat nagrinėjamas ir kai kuriais aspektais kritikuojamas 2000 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ bei pastarųjų penkerių metų teismų praktika kyšininkavimo nusikaltimų bylose. Daugiausia dėmesio skiriama nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio, kaip teisinės nusikaltimų tyrimo formos, pagrindimui bei reglamentavimui, kuris atitiktų šiuolaikinės teisinės valstybės keliamus reikalavimus, paieškomis. Straipsnyje stengiamasi nustatyti santykį tarp nusikalstamos veikos imitavimo ir kurstymo padaryti nusikaltimą, pateikiami atribojimo kriterijai, nagrinėjamos kurstymo bei provokacijos sąvokos. Be to, pateikiama trumpa užsienio šalių kriminalinės justicijos praktikoje naudojamų panašių nusikaltimo tyrimo būdų (nusikaltimų imitavimas, slaptųjų tyrimo agentų panaudojimas) apžvalga.

Vienas iš problemiškesnių kyšininkavimo tyrimo aspektų yra susijęs su nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymu. Šių nusikaltimų specifika, latentinis pobūdis bei nusikaltimą darančių asmenų abipusis suinteresuotumas, siekis išvengti atsakomybės daro kyšininkavimo tyrimą dažnai nerezultatyvų, todėl teisės saugos institucijos priverstos imtis ne-tradicinių tyrimo metodų.

Imituoti nusikalstamą elgesį problemiška tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu. Pirmiausia šią nusikaltimų tyrimo formą reikėtų reglamentuoti teisiškai. Teorijoje nėra vienos nuomonės, ar ši problema yra procesinės, ar materialiosios teisės dalykas. Iš keleto tyrimų šiuo klausimu galima susidaryti vaizdą, kad sunkumai imituojant nusikaltimą yra susiję su teisėtumo laikymusi. Nusikalstamos veikos imitavimas ir reglamentavimas dažniausiai yra procesinės teisės dalykas, tačiau problema aktuali žiūrint ir iš materialiosios teisės pozicijų: ar modelis sudaro pagrindą jį įgyvendinusį asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės; kokios modelio teisėtumo ribos ir kaip jis susijęs su kurstymu padaryti nusikaltimą; be to, kyla klausimas, kaip turi būti vertinamas asmens nusikaltimas, padarytas kontroliuojant teisės saugos institucijoms – kaip baigtinė nusikalstama veika ar kaip pasikėsinimas?

Nusikalstamą veiką imituojantį modelį sunku taikyti dėl to, kad ši nusikaltimų tyrimo ir užkardymo forma yra ganėtinai nauja ir teoriškai nepagrįsta, be to, ji buvo įteisinta epizodiškai, nekompleksiškai. Lietuvos Respublikoje nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis

pirmą kartą įteisintas 1992 m. liepos 15 d. priimtame Operatyvinės veiklos įstatyme [1]. Vėliau nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio galimybė įtvirtinta naujos redakcijos Operatyvinės veiklos įstatyme [2]. Remiantis Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalimi, nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis – sankcionuoti nusikaltimo požymių turinčius veiksmus, kuriais stengiamasi apginti svarbesnius valstybės, visuomenės arba asmens interesus. Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis yra vienas iš operatyvinių veiksmų, atliekamas esant pirminei patikrintai informacijai apie asmens nusikalstamą veiklą (4 str. 2 d. 2 p., 7 str. 2 d. 3 p.). Iš esmės nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelis yra vienas iš būdų teisėsaugos institucijoms, turinčioms operatyvinės veiklos subjekto statusą, įgyvendinti operatyvinę kombinaciją. Ši kombinacija suprantama kaip suplanuotų neviešo pobūdžio veiksmų ir priemonių, kuriomis siekiama sudarant dirbtines sąlygas išspręsti operatyvinius uždavinius, sistema. Tačiau Operatyvinės veiklos įstatyme buvo įtvirtinta tik modelio taikymo galimybė ir sankcionavimo tvarka. Įstatyme nieko nepasakyta apie tai, kaip turi elgtis nusikalstamos veikos „imituotojai“, t.y. teisėsaugos pareigūnai arba su jais bendradarbiaujantys asmenys – ar jie gali kaip nors skatinti, siūlyti, įkalbinėti, versti daryti nusikaltimą. Maža to, nusikaltimą imituojančių asmenų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimai nebuvo numatyti jokiam teisės akte. Tad kyla klausimų, atsakymas į kuriuos gali paneigti arba patvirtinti šios nusikaltimų tyrimo formos taikymo galimybę.

Remiantis įstatymo numatytais patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagrindais, susiklostė situacija, kai nusikaltimo „imituotojas“, operatyvinės veiklos subjektas arba slapta su juo bendradarbiaujantis fizinis asmuo, veikdamas pagal nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį, formaliai padaro nusikaltimą ir nėra jokio teisinio pagrindo jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Baudžiamajame kodekse yra išsamiai išvardytos aplinkybės, šalinančios baudžiamąją atsakomybę, tarp kurių modelio nėra. Keblu modelį priskirti prie kurios nors iš numatytų aplinkybių. Tokia situacija daro nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį neįgyvendinama nusikaltimų tyrimų forma, todėl teisėsaugos institucijų praktika, be tam būtino teisinio pagrindo, pasistengė šią spragą užpildyti. Operatyvinės veiklos subjekto vadovo teikime generaliniam prokurorui sankcionuojant nusikalstamą veiką imituojantį modelį nuo baudžiamosios atsakomybės kartu buvo atleidžiamas ir pagal šį modelį veikęs asmuo. Išanalizavus šiuo klausimu teismų praktiką galima teigti, kad kai kuriose iš baudžiamųjų bylų modelio sankcionavimu suinteresuota teisėsaugos institucija teikime generaliniam prokurorui prašo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenis, veikiančius pagal modelį. Kai kuriais atvejais iš viso nekalbama apie nusikaltimą imituojančių asmenų atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, ir šis klausimas lieka atviras – teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, neįsigilinęs į modelio taikymo teisėtumo aspektus, priima apkaltinamąjį nuosprendį.

Ši problema iškilo ir Konstituciniam Teismui svarstant, ar nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis, kaip nusikaltimų tyrimo forma, atitinka Konstituciją. Pareiškėjui suabejojus, ar prokuroras, sankcionuodamas modelį, kartu gali atleisti jį taikiusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės, nes tai jau esą yra teismui priskirta teisingumo vykdymo funkcija, Konstitucinis Teismas išaiškino, kad modelis iš esmės nėra nusikaltimas, o tik elgesys, imituojantis jį, „todėl asmuo, taikantis modelį, už tai negali būti traukiamas atsakomybėn, jei nepažeidžia įstatymo“ [3, p. 50]. Remiantis tokia nuostata teisinga manyti, kad modelį sankcionuojantis prokuroras neturėtų kartu spręsti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimo, o praktikoje paplitusi formuluotė neturėtų būti vartojama. Modelį taikantis asmuo faktiškai daro ne nusikalstamą veiką, tačiau formaliai tokia jo veika panaši į nusikaltimą ir prieštarauja baudžiamajam įstatymui. Šiuo požiūriu, manau, pažangus žingsnis tobulinant teisės sistemą yra naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32 straipsnyje įtvirtinta baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė – teisėsaugos institucijos užduoties vykdymas. Ji numato atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės asmens, teisėtai veikusio pagal nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį.

Kitas nusikalstamos veikos imitavimo probleminis aspektas yra tas, kad operatyvinės veiklos įstatymo numatyta modelio sankcionavimo tvarka nėra pakankamai gerai apgalvota ir

verčia abejoti šio nusikaltimų tyrimo formos teisėtumu, nes operatyvinės veiklos subjektui paliekama per plati veikimo galimybė ir neužkertamas kelias galimoms provokacijoms, kurstymui padaryti nusikaltimą. Operatyvinės veiklos subjektas, siekdamas gerų rezultatų, savo iniciatyva gali palenkti asmenis padaryti nusikaltimą, dirbtinai sukurdamas tam palankią situaciją, nes, kaip jau minėta, operatyvinės veiklos įstatymas nieko nesako apie tai, kaip imituojant nusikaltimą turi elgtis imituotojai. Įstatymo reikalavimas turėti pirminės patikrintos informacijos, norint inicijuoti nusikaltimo imitaciją, nėra pakankamas.

Teikime generaliniam prokurorui arba jo pavaduotojui sankcionuoti nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį dažniausiai tik pakartojama, esą operatyvinės veiklos subjektas „turi patvirtintos operatyvinės informacijos“, tačiau po šiuo teiginiu nėra nieko daugiau kaip tik kokio nors asmens pareiškimas arba anoniminis pranešimas. Kadangi jokiais viešais būdais informacijos patvirtinti arba paneigti neįmanoma, neužkertamas kelias operatyvinės veiklos subjektams tuo piktnaudžiauti. Informacijos patikrintumo reikalavimo neįgyvendinimas gali sukelti abejonių tolesniais operatyvinės veikos subjekto veiksmais. Gali atsitikti ir taip, kad gautoji operatyvinė informacija, nesant galimybės jos patikrinti kitu būdu, tikrinama jau imituojant nusikaltimą, t.y. įgyvendinant modelį. Taip iškreipiami įstatymo reikalavimai, išskyla galimybė operatyvinės veiklos subjektui inicijuoti nusikaltimą, kuris realiomis aplinkybėmis gali būti ir nepadarytas.

Nusikalstamos veikos imitavimo problemos konkrečiose baudžiamosiose bylose tampa ypač aktualios. Kaltinamųjų gynėjai dažnai stengiasi sumenkinti arba visiškai paneigti nusikalstamos veikos imitavimą tiriant nusikaltimą, kaltina teisėsaugos pareigūnus neva inicijavus nusikaltimą ir pan. Apibendrinus baudžiamąsias bylas galima daryti išvadą, kad nusikalstama veika tiriant kyšininkavimą imituojama gana dažnai. Iš pastarųjų penkerių metų atrinktų penkiasdešimties baudžiamųjų bylų trylikoje buvo pritaikytas nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis. Vis dėlto daugeliu atvejų modelio taikymo klausimai gana problemiški ir diskutuoti. Teismų praktika puikiai atspindi problemas, su kuriomis susiduriama imituojant kyšininkavimo nusikaltimus.

Nagrinėjant baudžiamąsias bylas galima pastebėti, kad ne visuomet teisingai suprantama nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio esmė bei taikymo galimybės. Teismų praktikoje yra pasitaikę atvejų, kai modelis buvo suprantamas kaip jaukas kam nors „užkibti“. Tokie neteisėti pareigūnų veiksmai tampa kurstymu padaryti nusikaltimą. Situaciją iliustruoja pavyzdys.

D.R. buvo nuteistas už kyšio paėmimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 282 straipsnį. Dirbdamas Vilniaus Vyriausiojo policijos komisariato kelių policijos specializuoto bataliono vyresniuju policininku, jis sustabdė automobilį, kurio vairuotojas pažeidė kelių eismo taisykles. Nors nuo vairuotojo sklido alkoholio kvapas, D.R. jo nenubaudė administracine tvarka, nesulaikė ir nepristatė į atitinkamą įstaigą, kad būtų nustatytas girtumo laipsnis, nes už tai paėmė 100 JAV dolerių (400 litų) kyšį.

Vairuotojas V.J., Organizuotų nusikaltimų tyrimo tarnybos ypatingų nusikaltimų tyrimo skyriaus vyresnysis inspektorius, kelių eismo taisykles pažeidė specialiai, veikdamas pagal iš anksto sankcionuotą nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį, kad būtų sustabdytas kelių policijos patrulio. Vyr. policininkui D.R. sustabdžius automobilį, pažeidimus nurodžius vairuotojui ir paklausus, ar šis žino, kokia bauda gresia, V.J. pasiūlė jo nebausti, o „susitarti vietoje“ ir paklausė, ar 50 dolerių pakaks. Teisiamasis atsakė, jog reikia 100 dolerių. Pažymėti pinigai buvo perduoti kelių policininkui ir šis netrukus buvo sulaikytas.

Baudžiamojoje byloje yra teikimas bei sankcija nusikalstamą veiką imituojantį modelį įgyvendinti (Operatyvinės veiklos įstatymo 1992 m. liepos 15 d. įstatymo Nr. I–2747 redakcija). Teikime teigiama, kad „Organizuotų nusikaltimų tyrimo valdybos pareigūnai disponuoja operatyvine informacija, kad kelių policijos ir pasienio policijos pareigūnai... piktnaudžiaudami tarnybine padėtimi ir išgalvotais motyvais reiškia pretenzijas dėl pateikiamų jiems dokumentų ir reikalauja kyšio. Tikslu uždokumentuoti pastarųjų pareigūnų nusikalstamą veiklą, VRM ONTT Ypatingų nusikaltimų tyrimo pareigūnai... imituos tam tikrų pažeidimų padarymą ir, pareikalavus minėtiems pareigūnams, įteiks kyšį“ [17].

Nors teismas šioje baudžiamojoje byloje priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį nesidomėjo, kuo remiantis ir ar teisėtai buvo imituojama nusikalstama veika, objektyvios modelio įgyvendinimo aplinkybės verčia tuo abejoti. Iš teikimo išeina, kad nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis sankcionuotas neapibrėžtam asmenų, kuriems jis taikytinas, skai-

čiui, o jo taikymo būtinybė grindžiama prielaidomis, nepagrįstais svarstymais, nors jie ir įvardijami operatyvine informacija. Neteisingą požiūrį į modelio taikymą patvirtina ir byloje esantys duomenys, kad ypatingų nusikaltimų tyrimo pareigūnai, kurie turėjo sankciją veikti pagal modelį, „važinėjo po miestą“ ir, suprantama, ieškojo, kam jį pritaikyti. Pamatę pirmą pasitaikiusį kelių policijos ekipažą, jie padarė akivaizdžius kelių eismo taisyklių pažeidimus (pasuko draudžiama eismo kryptimi, išgėrė gurkšnį degtinės, kad jaustųsi alkoholio kvapas). Sustabdyti kelių policijos pareigūnų ir paklausti, ar žino, kokia bauda gresia už padarytus pažeidimus, pasiūlė nebausti, o „susitarti kitaip“ ir paklausė, ar 50 dolerių užteks. Taigi akivaizdu, jog kyšininkavimo nusikaltimui pirmiausia buvo sudarytos prielaidos, kad vėliau būtų galima jį padariusį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn; faktiškai modelis buvo pritaikytas ne siekiant išaiškinti nusikalstamą veiką, apie kurią jau turima duomenų ir žinomi konkretūs tą veiką darantys asmenys, o surasti *galinčius* nusikaltimą padaryti asmenis ir pastūmėti juos tą nusikaltimą padaryti.

Šiuo požiūriu iškyla labai svarbus klausimas, susijęs su teisėsaugos pareigūnų įgaliojimais bei galimybe sukurstyti, išprovokuoti nusikaltimą. Dėl šios priežasties nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis kartais įvardijamas „provokacijos“ terminu. Šie skirtingi dalykai tapatinami, o teorijoje bei tiriant nusikaltimus kyla visiškai nepagrįstų ir nevaisingų diskusijų.

Provokacijos sąvoka galiojančiame Baudžiamajame kodekse bei baudžiamosios teisės teorijoje nevarojama, tačiau jos paplitimas susijęs kaip tik su nusikaltimo imitavimu bei kyšininkavimo nusikaltimais. Kyšio provokavimas, kaip savarankiškas nusikaltimas, buvo numatytas sovietiniuose baudžiamuosiuose įstatymuose. Kyšininkavimo nusikaltimų provokacija buvo suprantama kaip tyčiniai valstybės pareigūno veiksmai, kuriais siekiama kokiam nors asmeniui sudaryti sąlygas duoti arba imti kyšį ir tuo remiantis šį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Iš esmės tokie veiksmai yra kurstymas duoti arba imti kyšį, o nusikaltimo tikslas – patraukti baudžiamojon atsakomybėn sukurstytąjį asmenį, davusį arba ėmusį kyšį. Nors tokios nusikaltimo sudėties atsiradimas Kodekse buvo padiktuotas laikmečio realijų, tačiau praktikoje tokių nusikaltimų beveik nepasitaikydavo. Ilgainiui ši sudėtis buvo dekriminalizuota, o kurstymo kyšininkauti veiksmai kvalifikuojami kaip kurstymas duoti arba imti kyšį [4, p. 240].

Kyšininkavimo nusikaltimų provokacijos, kaip savarankiško nusikaltimo, sudėtis pirmą kartą kriminalizuota RSFSR baudžiamajame kodekse 1922 m. [5, p. 182]. Jos atsiradimą įstatyme lėmė siekis padaryti poveikį kyšininkavimo nusikaltimams, užkirsti kelią valstybės valdininkams slėpti pažeidimus tarnyboje bei nusikalstamu būdu įrodyti savo sąžiningumą vykdant pareigas, nes kyšininkavimo provokacijos atvejai diskreditavo valstybės institucijas, demoralizavo visuomenę, trukdė kovoti su kyšininkavimu [6, p. 25–26]. Lietuvoje tokia nusikaltimo sudėtis atsirado 1940 m., įsigaliojus RSFSR 1926 m. baudžiamajam kodeksui [7, p. 77]. Kyšio provokavimas laikytas ypač sunkiu nusikaltimu ir kurį laiką įstatymo sankcija numatė mirties bausmės taikymo galimybę. Pažymėtina, kad kyšininkavimo nusikaltimų provokacijos sudėtis baudžiamuosiuose įstatymuose buvo išskirtinė, nes įstatymų leidėjas kyšio provokacijoje matė atskiro nusikaltimo kokybę, – provokavimas padaryti kitus nusikaltimus nebuvo kriminalizuotas atskiromis sudėtimis [8, p. 67].

RSFSR 1926 m. baudžiamojo kodekso 119 straipsnyje buvo įtvirtinti 2 reikšmingos nusikaltimo provokacijos, kaip savarankiško nusikaltimo, požymiai: a) pareigūno išankstinis sudarymas situacijos ir sąlygų, provokuojančių kyšio siūlymą arba gavimą ir b) tokių veiksmų tikslas – vėlesnis davusio ar paėmusio kyšį asmens išaiškinimas ir patraukimas atsakomybėn. Įrodinėtini nusikaltimo sudėties požymiai buvo kaltininko tyčia, tikslas vėliau išaiškinti asmenį, davusį ar paėmusį kyšį, bei veikimas – atitinkamos situacijos sudarymas. Provokuojamo padaryti nusikaltimą asmens veiksmai laikyti nenusikalstamais ir jis atsakomybėn nebuvo traukiamas [8, p. 68]. Iš esmės kyšininkavimo provokacija panaši į kyšio prievartavimą ir, kaip jau minėta, į kurstymą padaryti nusikaltimą. Kadangi esant kyšininkavimo nusikaltimų provokacijai kėsিনamasi į normalią valstybės aparato veiklą, šio nusikaltimo objektas sutapo su kyšininkavimo nusikaltimų objektu. Subjektais pagal įstatymo prasmę galėjo būti tik valstybės pareigūnai. Provokuojančio padaryti kyšininkavimo nusikaltimą as-

mens veiksmai galėjo būti labai įvairūs – patarimai, užuominos, reikalavimai, be to, pareigūnas galėjo provokuoti duoti kyšį tiek jam pačiam, tiek kitam pareigūnui [5, p. 184]. Kyšininkavimo nusikaltimų provokacija nuo kyšio paėmimo bei kyšio davimo iš esmės skyrėsi pagal kaltininko tikslus, nes priimant arba duodant kyšį patenkinami savanaudiški asmeniniai arba kitokie interesai, sudaromos prielaidos juos patenkinti, o provokuojant kyšį siekiama vieno tikslo – išaiškinti išprovokuotą nusikalsti asmenį. Galiojant tokiai nusikaltimo sudėčiai Baudžiamajame kodekse, kyšininkavimo nusikaltimų provokacija dažnai buvo įvardijama „iškrypusia kovos su kyšininkavimu forma arba viena iš asmeninių sąskaitų suvedimo formų“ [9, p. 87]. Nepaisant motyvų, kuriais kaltininkas vadovavosi sumanęs išprovokuoti nusikaltimą, jis turėjo būti traukiamas atsakomybėn, nes pats nusikaltimo išaiškinimo būdas pirmiausia jį sukurstant yra smerktinas ir žalingas, mat kyla grėsmė baudžiamojon atsakomybėn patraukti nekaltus, nusikalstamų ketinimų neturinčius asmenis.

Kyšininkavimo nusikaltimų provokacijos, kaip savarankiško nusikaltimo sudėtis, baudžiamosios teisės teorijoje buvo kritikuojama, ją siūlyta dekriminalizuoti, nes tokių nusikaltimų pasitaikydavo retai, o atitinkami veiksmai galėjo būti kvalifikuojami kaip kurstymas kyšininkauti bei valstybės pareigūno piktnaudžiavimas tarnyba [9, p. 14]. 1961 m. įsigaliojęs naujos redakcijos Baudžiamasis kodeksas kyšininkavimo nusikaltimų provokacijos sudėties nebenumatė.

Įteisinti provokacijos sąvoką buvo bandoma 1992 m. liepos 15 d. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme [1], kurio 6 straipsnio 2 dalis įtvirtino operatyvinės veiklos subjektų pareigą „ginti asmenis nuo provokacijos – prieš jų valią daromo aktyvaus spaudimo atlikti nusikalstamą veiklą“. Priėmus naujos redakcijos operatyvinės veiklos įstatymą šis apibrėžiamas buvo panaikintas. Pažymėtina, kad „provokacijos“ sąvoka įteisinta naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Kodekso 225 straipsnyje provokacija suprantama kaip kyšininkavimo nusikaltimo sudėties požymis, apibūdinantis nusikaltimo padarymo būdą („priėmęs, pažadėjęs ar susitaręs priimti kyšį, reikalavęs ar provokavęs jį duoti...“). Taigi naujajame Baudžiamajame kodekse provokacijos sąvoka siejama daugiau su kyšio reikalavimu.

Nors praktikoje susiduriama su neaiškumais ir manoma, kad nusikaltimo provokacijos apibrėžimo įtvirtinimas įstatymuose išspręstų problemas, aš tuo abejočiau. Problema egzistuoja ne dėl šios sąvokos turinio neaiškumo, o dėl teisės akto, numatančių nusikaltimo imitacijos taikymo galimybę, neišbaigtumo ir nesuderintumo. Be to, šis klausimas dažniausiai siejamas ne tiek su teisiniais, kiek su operatyviniais taktiniais nusikaltimų tyrimo aspektais, neskelbtiniais platesniam svarstymui. Pastarojo laiko teismų praktika šį klausimą gerokai paaištrino, nes tiriant kyšininkavimo nusikaltimus dažnai negalima išsiversti be nusikalstamą veiklą imituojančio elgesio modelio, kurio taikymas ribojasi su konstitucinėmis žmogaus teisėmis.

Tačiau nūdienos praktikoje „provokacijos“ sąvokai suteikiama kurstymo prasmė, šios sąvokos iš esmės yra sinonimiškos. Kurstymo sąvoka šiuo požiūriu yra geresnė, tiksliau atspindi dalyko esmę. Kurstymas baudžiamajoje teisėje suprantamas kaip vertimas kitą asmenį daryti nusikaltimą. Būtent taip yra ir kurstant duoti arba imti kyšį, siekiant vėliau patraukti atsakomybėn asmenį, padariusį šį nusikaltimą. Taigi vadinamoji provokacija yra savo tikslais besiskirianti kurstymo atmaina. Kadangi operatyvinės veiklos įstatymas nenumato aiškių nusikaltimo imitavimo teisėtumo kriterijų bei asmenų, imituojančių nusikaltimą, elgesio ribų, teisėsaugos institucijų iniciatyva iš tiesų gali palenkti asmenį padaryti nusikaltimą, kurio jis gal ir nebūtų padaręs normaliomis sąlygomis.

Vilniaus apygardos teismas L.S. pripažino kaltu ir nuteisė už nusikaltimus, numatytus Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso 18 straipsnio 6 dalyje, 82 straipsnio 2 dalyje, 282 straipsnio 1 dalyje, 16 straipsnio 2 dalyje, 18 straipsnio 6 dalyje, 82 straipsnio 2 dalyje, 285 straipsnio 1 dalyje. Jis, būdamas pasienio policijos rinktinės Vilniaus oro uosto pasienio kontrolės punkto pasienietis, iš anksto susitarė su A.S. už piniginį atlygį praleisti per Vilniaus geležinkelio stoties pasienio kontrolės punktą asmens dokumentų ir Baltarusijos Respublikos vizos neturintį pilietį, neva ieškomą teisėsaugos organų už padarytą nusikaltimą, ir taip jam padėti neteisėtai pereiti Lietuvos Respublikos valstybės sieną ir traukiniu išvykti į Baltarusijos Respubliką. Tesėdamas A.S. duotą pažadą L.S. tarnybos metu Vilniaus geležinkelio stotyje nepatikrino jokių asmens dokumentų bei Baltarusijos Respublikos vizos

neturinčio ir teisėsaugos organų ieškomo J.S. asmens dokumentų ir leido jam pereiti pasienio kontrolės punktą bei įlipti į traukinį. Už šiuos veiksmus kaltininkas iš A.S. paėmė 600 litų kyšį. Be to, L.S. pasikėsino pakartotinai padėti neteisėtai pereiti valstybės sieną dviems merginoms S.C. ir J.P. Už tai iš A.S. pakartotinai gavo 1200 litų kyšį. Iš baudžiamojoje byloje esančių tarnybinio pranešimo ir pažymos matyti, kad A.S., J.S., S.C., J.P. veikė pagal slaptą nusikalstamos veikos imitavimo modelį Nr. 176 s. Išslaptinta jo dalis nurodo, kad minėtieji asmenys „gali imituoti šiuos nusikaltimus: papirkimą, neteisėtą valstybės sienos perėjimą, nelegalių asmenų gabenimą bei operacijų su pinigais ir vertybiniais popieriais norminių aktų pažeidimą ir pareigūnai atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 82, 82¹, 284, 329 straipsnius“ [18].

Šioje baudžiamojoje byloje susiduriama su problema, kai iš esmės neįmanoma nustatyti kyšininkavimo nusikaltimą tyrusios teisėsaugos institucijos veiksmų, imituojant nusikalstamą veiką, teisėtumo. Tiek bylos dokumentai, tiek ir juose užfiksuoti faktiniai duomenys yra pagrindas manyti, kad ir šiuo atveju teisėsaugos pareigūnai savo iniciatyva rado asmenį, kurio atžvilgiu pritaikė nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį. Abejones patvirtina dar ir tai, kad aprašomojoje nuosprendžio dalyje teismas, spręsdamas kriminalinės baudmės skyrimo klausimą, pažymi, kad „teisiamasis nusikalto pritaikius jo atžvilgiu nusikalstamos veikos imitavimo modelį, t.y. nebuvo nusikaltimų iniciatorius“ [18]. Tuomet kyla pagrįstas klausimas: kas buvo nusikaltimo iniciatorius, jeigu ne pats asmuo, padaręs nusikaltimą ir teismo pripažintas kaltu? Galbūt toks asmuo buvo sukurstytas?

Įvairios abejonės, susijusios su nusikalstamos veikos imitavimu, buvo pagrindas šiuo klausimu išdėstyti savo nuomonę ir Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui.

Vilniaus apygardos teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, kurioje kyšio paėmimu, sukčiavimu bei piktnaudžiavimu tarnyba buvo kaltinama teisėja E.M., teisiamosios gynėjo prašymu kreipėsi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą. E.M. buvo kaltinama tuo, kad dirbdama Vilniaus m. ketvirtojo apylinkės teismo teisėja už S.Š. civilinio ieškinio dėl gyvenamojo namo, anksčiau buvusio S.Š. nuosavybe, varžytinių akto pripažinimo negaliojančiu, jo išnagrinėjimą bei palankaus sprendimo ieškovo atžvilgiu priėmimą, t.y. už veiksmus, kuriuos ji galėjo atlikti eidama savo pareigas, per tris kartus iš S.Š. paėmė didelį kyšį – iš viso 10 500 JAV dolerių (42000 litų): S.Š. automobilyje – 1000 JAV dolerių (4000 litų), vėliau S.Š. firmos patalpose 9000 JAV dolerių (36 000 litų) ir prie ketvirtojo apylinkės teismo S.Š. automobilyje – 500 JAV dolerių (2000 litų). Be šio nusikaltimo, E.M. buvo kaltinama tuo, kad pasinaudodama tarnybine padėtimi, savanaudiškais tikslais, norėdama užvaldyti svetimą turtą, melagingai motyvuodama būtinybe papirkti Vilniaus apygardos teismo teisėjų kolegiją, kad jos priimtasis sprendimas nebūtų panaikintas aukštesniajame teisme, pareikalavo iš S.Š. 5000 JAV dolerių (20 000 litų) ir vėliau savo tarnybiniame kabinete juos paėmė [19].

Šioje baudžiamojoje byloje kaltės įrodymai surinkti imituojant nusikalstamą veiką, inicijuotą ir sankcionuotą remiantis S.Š. pareiškimu Specialiųjų tyrimų tarnybai, kad teisėja už savo veiksmų atlikimą reikalauja kyšio. Apygardos teismo kolegija, paskatinta kaltinamosios gynėjo, nutartyje, kuria kreipėsi į Konstitucinį Teismą, išdėstė argumentus dėl nusikaltimo imitacijos taikymo neteisėtumo. Atkreiptinas dėmesys, kad apygardos teismas paaštrino kai kurias problemas, iš esmės suabejodamas nusikalstamą veiką imituojančio modelio taikymu. Teismas nutartyje teigia esą S.Š. atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės ir sankcionavus modelį prokuroras „tuo pačiu leido toliau inspiruoti nusikalstamus veiksmus E.M. atžvilgiu, juo labiau neužkertant kelio tokių veiksmų darymui... Iš nutarimo [nutraukti bylą S.Š. atžvilgiu] turinio lyg ir sektų, jog S.Š. nusikalstamus veiksmus darė žinodamas apie savo nebaudžiamumą“ [19]. Tokiu teiginiu teismas iš esmės sukeitė dėmenis vietomis. Apygardos teismas suabejojo ir modelio sankcionavimo tvarka, prokuratūros, sankcionuojančios modelį, galiomis atleisti asmenis, veikiančius pagal modelį, nuo baudžiamosios atsakomybės ir prilygino tai teisingumo vykdymui, kuris yra išimtinė teismo funkcija.

Apygardos teismo nuomone, įgyvendinant modelį teisinė reglamentacija neapsaugo asmens, kurio atžvilgiu jis taikomas, nuo provokacijų ir aktyvaus spaudimo; Operatyvinės veiklos įstatyme užfiksuota sąvoka „veiksmų ribos neapibrėžia veiksmų turinio, intensyvumo, atlikimo mechanizmo, tai paliekama modelį taikančių pareigūnų laisvei ir nuožiūrai, iš ko seka, kad asmeniui, kurio atžvilgiu vykdomas modelis, gali būti daromas (arba daromas) spaudimas ir įtaka siekiant, kad pastarasis atliktų tam tikrus veiksmus ar jų neatliktų, arba pasakytų tam tikrus žodžius, frazes ar pan.“ [19]. Teismas nutartyje pareiškė abejones dėl modelio, susijusias su modelio įgyvendinimo pradžia, esą įstatyme neregamentuojama mo-

delio taikymo pradžia, dėl to nusikaltimą pradedama imituoti anksčiau negu padaromas pats nusikaltimas, be to, asmeniui suvaržomos teisės laisvai elgtis ir priimti savarankiškus sprendimus, nes natūraliomis sąlygomis toks asmuo nedarytų nusikaltimo. Tokio paties turinio kreipimais į Konstitucinę Teismą buvo priimti ir kitose Vilniaus apygardos bei Vilniaus m. pirmo apylinkės teismo baudžiamosiose bylose [20; 21; 22].

Argumentai, grindžiantys nusikalstamos veikos imitavimo modelio kritiką, nevisiškai teisingi. Operatyvinės veiklos įstatymas neleidžia asmenims inicijuoti ir daryti nusikaltimų; modelis – ne savitikslių priemonė, o nusikaltimo požymių turintys veiksmai, kuriais stengiamasi apginti svarbesnius valstybės, visuomenės arba asmens interesus, o modelio metu atliekami tik išorinę, matomą nusikaltimo pusę imituojantys veiksmai. Operatyvinės veiklos įstatymas nenumato galimybės leisti daryti nusikaltimus, veikas, turinčias nusikaltimo sudėtį; modelio taikymo metu galimi nusikaltimą imituojantys veiksmai, tik išoriškai sudarantys nusikaltimo įvaizdį, nesant juos vykdančio asmens nusikalstamo ketinimo ir tyčios. Kartu šie veiksmai nėra pavojingi, nes negali būti apibūdinami nei kokybine (kėsiniškos pobūdžio), nei kiekybine (kėsiniškos laipsniu) pavojingumo požymio charakteristika, be to, šie veiksmai negali sukelti žalingų nusikalstamų padarinių. Šiuo konkrečiu atveju S.Š., iš kurio buvo reikalaujama kyšio, buvo ne tariamas kyšio davėjas, o realus asmuo; jis pinigus perdavė ne inspiruodamas kaltininkės nusikalstamus veiksmus, o vykdydamas jos nusikalstamus reikalavimus. Be to, teismo nutartyje neteisingai, neatsižvelgiant į operatyvinės veiklos įvairovę, informacijos apie nusikalstamas veikas gavimo laiką, teigiama, kad Operatyvinės veiklos įstatymas neregamentuoja nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymo pradžios, jis nesiejamas su nusikaltimo, kurį siekiama išaiškinti, pradžia, todėl imituojamas nusikaltimas pradedamas daryti anksčiau nei padaromas pats nusikaltimas. Tačiau remiantis Operatyvinės veiklos įstatymo 4 straipsniu modelis sankcionuojamas ir vykdomas esant pirminei patikrintai informacijai apie rengiamą arba padarytą sunkų nusikaltimą, nusikaltimą rengusį ir padariusį asmenį, esant pirminei patikrintai informacijai apie asmens nusikalstamą veiklą; todėl nusikalstamą veiklą imituojantis elgesio modelis pradedamas taikyti jau esant padarytiems arba rengiamiems nusikaltimams, siekiant išaiškinti anksčiau padarytus, taip pat po modelio sankcionavimo baigiamus daryti arba daromus naujus nusikaltimus. Pažymėtina, kad sankcionuojant modelį neįmanoma apibrėžti modelio taikymo metu atliekamų konkrečių veiksmų ribų, turinio, intensyvumo, atlikimo mechanizmo, nes tai lemia nuolat besikeičiančios objektyvios ir subjektyvios konkrečios tiriamų įvairių nusikaltimų aplinkybės, įtariamų asmenų elgesys. Dėl to modelio taikymo metu atliekamų veiksmų turinį, intensyvumą, atlikimo mechanizmą, rezultatus lemia ne modelį vykdančių pareigūnų savavališka nuožiūra arba veiksmai, o įtariamų asmenų, darančių nusikaltimą, konkretus elgesys. Su veiksmų ribomis modelio taikymo metu buvo susidurta ir kitose baudžiamosiose bylose. Štai Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gegužės 11 d. kasacinėje byloje Nr. 2K–200 priimta nutartis, kurioje teigiama, kad „Operatyvinės veiklos įstatymas negali smulkiai reglamentuoti visų su nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio vykdymu susijusių veiksmų. Įstatymo 11 straipsnis nurodo asmens, veikiančio nusikalstamos veikos imitavimo elgesio modelio apibrėžtose ribose, veiksmus, pasireiškiančius leistinos nusikalstamos veikos imitavimu“ [10, p. 155]. Tokia nuostata suprantama. Įstatyme įtvirtinus galimybę smulkiai reglamentuoti nusikaltimą imituojančius veiksmus būtų iš dalies suvaržyta operatyvinės veiklos subjekto veiksmų galimybė. Kita vertus, kyla organizacinio pobūdžio problema: kokia formule remiantis nustatyti *elgesio ribas* taikant modelį? Neįmanoma smulkiai aprašyti būsimo elgesio. Ar nevirstų tokiu atveju modelio sankcionavimas „imituojamo nusikaltimo scenarijumi“? Atrodo, Baudžiamojo kodekso straipsnis, kurio numatytas nusikaltimas imituojamas, yra vienintelis pagrindas imituojamo nusikaltimo riboms nustatyti. Manau, kad būtų tikslingiau įtvirtinti įstatyme ne reikalavimą kiekvienu konkrečiu atveju numatyti veiksmų ribas, o numatyti universalius, visais atvejais taikomus griežtus kriterijus, ribojančius šių asmenų veikimo laisvę.

Tikslinga pateikti kriterijus, kuriais remiantis būtų galima atriboti nusikalstamą veiką imituojančią elgesio modelį nuo kurstymo padaryti nusikaltimą. Pirmiausia, iš kur kyla iniciatyva padaryti nusikaltimą? Jei nusikaltimo iniciatyva kyla iš asmens, kurio atžvilgiu bus imi-

tuojuamas nusikaltimas, nepriklausomai nuo teisėsaugos institucijos, ketinančios imituoti nusikaltimą, valios, galima teigti, kad toks asmuo nekurstomas. Tačiau, jeigu teisėsaugos institucija rodo iniciatyvą, ieško asmens, kuris galimai nusikalstų, bando dirbtinai sukurti situaciją, kad asmuo padarytų nusikaltimą, galima kalbėti apie kurstymą. Teisėsaugos pareigūnų veiksmai turi būti kiek įmanoma labiau apibrėžti iš anksto, susiejant juos tiek su konkrečiu Baudžiamojo kodekso straipsniu, aprašančiu imituojamą nusikaltimą, tiek su konkrečiu asmeniu, įtariamu darant nusikaltimą. Taip veikdami pareigūnai negali skatinti, tiesiogiai arba netiesiogiai lenkti, įtikinėti arba siūlyti įtariamo asmens daryti nusikaltimą. Šio asmens valia turi būti laisva nuo bet kokio išorinio poveikio, jo tyčia turi formuotis savarankiškai, niekam nedarant įtakos.

Tiek kurstymo padaryti kyšininkavimo nusikaltimą, tiek nusikalstamos veikos imitavimo tikslas gali būti toks pat – patraukti atsakomybėn asmenį, davusį arba ėmusį kyšį, tačiau skirtinga jų socialinė bei teisinė prigimtis: kurstymas (provokacija) yra atskirų pareigūnų arba su jais bendrai veikiančių fizinių asmenų neteisėta veikla, kurią lemia objektyvios ir subjektyvios priežastys (teisėsaugos pareigūnų teisinio neparengtumo arba profesinės deformacijos, įstatymų nesuvokimas arba tiesioginis jų ignoravimas, troškimas pasiekti gerų rezultatų bet kokia kaina, asmeninė motyvacija, kurios pagrindą sudaro nepalankūs asmeniniai santykiai, interesų konfliktai ir pan., nepakankamas operatyvinės veiklos teisinis reglamentavimas, kiti socialiniai, politiniai bei etiniai aspektai [11, p. 87]). Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis yra valstybės sukurta teisinių priemonių visuma, skirta tirti ir užkardyti tam tikrų kategorijų nusikaltimus. Skirtingi nusikaltimo kurstymo ir nusikalstamą veiką imituojantį modelį sudarantys veiksmai: vienu atveju atliekami neteisėti veiksmai, kuriais, siekiant patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, dirbtinai sudaromos sąlygos, skatinančios imti arba duoti kyšį, kitu – teisėti, sankcionuoti veiksmai, kai remiantis turima patikrinta operatyvine informacija sudaroma teisėsaugos kontroliuojama aplinka asmeniui įgyvendinti savo nusikalstamus ketinimus arba tęsti pradėtą nusikalstamą kėsiniimąsi. Kurstymo atveju nėra teisinio pagrindo atlikti operatyvinius veiksmus, be to, jie atliekami pažeidžiant įstatymo reikalavimus. Imituojant nusikalstamą veiką tik fiksuojami įvykiai ir faktai, asmuo neskatinamas, o kurstymo atveju asmuo kurstomas, verčiamas veikti nusikalstamai, inicijuojamas pareigūnų arba kitų piliečių elgesys. Nusikaltimo, jį sukursčius, aiškinimas yra neleistinas nusikaltimų aiškinimo būdas, nes pats kelia grėsmę įstatymo saugomoms vertybėms, dėl to kartais kriminalizuojamas kaip atskiras nusikaltimas; nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis yra konstitucinė nusikaltimų tyrimų bei užkardymo forma, reglamentuota specialiuųjų įstatymų, pripažįstama atskirų valstybių bei tarptautiniu mastu.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, aptardamas modelio teisėtumo klausimus, pažymėjo, kad modeliu gali būti tik prisidedama prie tęstinių arba trunkamųjų nusikaltimų, taip pat kitų, besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų, o nusikalstama veika turi būti pradėta arba tęsiama be operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių pastangų; modeliu negali būti kurstomas arba provokuojamas naujas nusikaltimas, be to, negali būti kurstoma padaryti nusikaltimą, kurį asmuo rengė ir buvo nutraukęs [3, p. 45].

Baudžiamoji atsakomybė kyla ne už elgesį (veikimą ar neveikimą, išoriškai matomus veiksmus), o už nusikaltimą esant nusikaltimo sudėčiai – objektyvių ir subjektyvių požymių visumai. Nusikaltimo imitavimas – veika, tačiau jos ištakos yra ne piktavališkas ketinimas, nusikalstamas sumanymas, tyčia, o naudingi, socialūs tikslai. Negalima sutikti su tuo, kad nusikaltimo imitavimas sudaro teisinį pagrindą tam tikram asmeniui legaliai padaryti nusikaltimą. Modelis nelaikytinas nusikalstama veika, nes jis tik imituoja nusikalstamą elgesį siekiant išaiškinti tikrą nusikaltimą, jeigu konkrečiu atveju įvykdomi visi teisėtumo reikalavimai, taip pat neatliekama jokių kitų abejotinų veiksmų (byloje nėra įrodymų arba aplinkybių, duodančių pagrindą abejoti modelio taikymu). Reikia sutikti su tuo, kad „modelio sankcionavimas – tai ne leidimas nusikalsti. Prokuroras sankcionuoja ne nusikaltimą, bet tik nusikaltimo požymių turinčios veikos imitaciją ir tik siekiant išaiškinti nusikaltimą ir jį padariusį asmenį“ [3, p. 48]. Kartu reikia pažymėti, kad nusikaltimas yra socialiai determinuotas – asmuo jį darydamas siekia tam tikrą nusikalstamų tikslų, savo interesų patenkinimo. Tuo tarpu nusikaltimo

imitavimas jo sumanytoji jokios asmeninės naudos neduoda, jis padeda spręsti nusikaltimų tyrimo klausimus.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad modelio taikymo teisėtumo vertinimas yra teismo nagrinėjimo dalykas. Tačiau teismas, teismo nagrinėjimo metu norėdamas nustatyti, ar teisėtai ir kuo remiantis buvo pritaikytas modelis, neretai susiduria su neišsprendžiamais uždaviniais, nes galiojantys įstatymai nenumato galimybes objektyviai ir išsamiai atskleisti visų svarbių niuansų, o kartais to padaryti neleidžia.

Pavyzdžiui, teismui nagrinėjant modelio taikymo pagrįstumą kyla labai aktualus klausimas: ar nagrinėjant baudžiamąją bylą galima reikalauti, kad operatyvinės veiklos subjektas pateiktų teismui pirminę patikrintą informaciją, kuri buvo operatyvinių veiksmų pagrindas? Kadangi baudžiamasis procesas esti rungtyniškas, – ar su šia informacija gali susipažinti vien teismas, ar ir proceso dalyviai? Remiantis galiojančiais įstatymais, atsakymas į šį klausimą negali būti teigiamas, nes nei Operatyvinės veiklos įstatymas, nei Baudžiamojo proceso kodeksas nenumato teismo teisės reikalauti, kad operatyvinės veiklos subjektas pateiktų teismui pirminę patikrintą informaciją, buvusią operatyvinių veiksmų pagrindu. Tačiau ši informacija gali būti labai reikalinga teismui, turinčiam teisingai įvertinti, ar pagrįstai operatyviniai veiksmai buvo pradėti. Baudžiamojo proceso kodekso 250 straipsnio 1 dalies 7 punktas, 255 straipsnio 4 dalis, 306 straipsnio 6 dalis, 374 straipsnio 3 dalis leidžia teismui išsireikalauti naujus įrodymus. Pirminė patikrinta informacija nelaikoma įrodymu. Pagal Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 13 straipsnio 2 dalį kaip įrodymai baudžiamajame byloje Baudžiamojo proceso kodekso numatytais atvejais ir tvarka gali būti panaudota operatyviniais veiksmais gauta informacija (BPK 74 str. 2. d., 198¹ str., 198² str.) – telefoninių pokalbių klausymo protokolai ir garso įrašai, techninių priemonių panaudojimo atliekant operatyvinius veiksmus protokolai ir fotografijos, kino juostos, vaizdo ir garso įrašai, kvotos organo pareigūno, panaudojusio technines priemones, klausiusio telefoninio pokalbio ar padariusio jo turinio įrašus, parodymai.

Operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtinta kategorija „pirminė patikrinta informacija“ gali būti mažiau pagrįsta. Tokiai informacijai nekeliami įrodymų reikalavimai ir ji parankesnė operatyvinės veiklos subjektui. Tačiau teismui, nagrinėjančiam baudžiamąją bylą, kaip jau minėta, gali būti labai svarbu nustatyti tą „pirminę patikrintą informaciją“ ir sužinoti, kokia konkreči informacija po šiais žodžiais slypi. Manau, būtų tikslinga suvienodinti sąvokas ir joms keliamus reikalavimus – atsisakyti „pirminės patikrintos informacijos“ sąvokos ir operatyvinės veiklos įstatyme kalbėti apie įrodymus. Tuomet daug problemų taptų nebeaktualios. Teismas, nors ir nesankcionavęs operatyvinių veiksmų, galėtų objektyviai įvertinti įrodymus ir nustatyti, ar pagrįstai šie veiksmai atlikti. Kartu su šiais įrodymais, kaip ir su visais kitais byloje esančiais įrodymais, galėtų susipažinti ir kiti proceso dalyviai.

Galiojant esamai reglamentacijai, pirminė patikrinta informacija teismo gali būti išreikalauta ir atskleista nebent iš anksto gavus generalinio prokuroro arba jo įgalioto generalinio prokuroro pavaduotojo leidimą (Operatyvinės veiklos įstatymo 13 str. 1 d.). Tokiais atvejais buvusi slapta pirminė patikrinta informacija arba jos dalis galėtų būti atskleista ir taptų žinoma proceso dalyviams. Šiuo atveju akivaizdu, kad geriausia būtų, jog esant objektyviam pagrindui – įrodymams, kurie vėliau be kliūčių galėtų būti atskleisti, modelio taikymą sankcionuotų teismas. Slaptumo privilegija, suteikiama operatyvinės veiklos subjektams, dėl neapibrėžtų formuluočių gali tapti kliūtimi nustatant, ar laikomasi teisėtumo, arba net piktnaudžiavimų pagrindu. Manau, patobulinus reglamentavimą sumažėtų ir kurstymo galimybė.

G. Goda, nagrinėjantis modelio teisėtumo klausimus, mano esant tikslinga numatyti tokį reglamentavimą, kai modelis būtų taikomas tik iškelus baudžiamąją bylą ir pradėjus pareigūnų tardymą. Teisė sankcionuoti modelį ir kontroliuoti jo eigą turi priklausyti teismui. Be to, modelio nebūtų galima taikyti asmeniui, apie kurio nusikalstamą veiką nėra jokių procesiškai įtvirtintų duomenų, o taikant modelį pareigūnų veiksmai negali būti provokuojantys, iniciatyva turi kilti iš asmens, kurio veiklai apibūdinti taikomas modelis [12, p. 41].

Dar viena modelio taikymo problema yra ta, kad dažnai teismo tyrimo metu patys teismai neskiria deramo dėmesio modelio taikymo teisėtumo klausimams. Pasitaiko baudžiamųjų bylų, kurios remiasi nusikalstamos veikos imitavimo rezultatais, tačiau jose nebūna

jokių dokumentų, patvirtinančių modelio sankcionavimą ir taikymą, todėl teismo bylos nagrinėjimo metu neįmanoma nustatyti bei patikrinti modelio taikymo motyvų, pagrįstumo bei teisėtumo. Tokia situacija visiškai nesuprantama ir ydinga, nes modelio sankcionavimo ir taikymo klausimai ir iškilusios abejonės dėl jų turi būti išspręstos teismo nagrinėjimo metu. Asmeniui, kuriuo suabejojus, ar teisėtai jo atžvilgiu buvo taikomas modelis, tėra vienintelė galimybė paneigti kilusias abejones teisme, nes modelis taikomas slapta. Šis aspektas dar kartą patvirtina nuomonę, kad modelio sankcionavimo klausimą turėtų spręsti teismas.

D.S. nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 232¹ straipsnio 4 dalį, 312 straipsnio 2 dalį ir 284 straipsnio 1 dalį, 1994 metų gegužės mėnesį Kirgizstane iš nenustatyto asmens įsigijo didelį kiekį narkotinių medžiagų (hašišo ir opijaus), paslėpė juos savo automobilyje ir neteisėtai, turėdamas tikslą realizuoti, kontrabandos būdu pergabeno per Lietuvos Respublikos valstybės sieną. Klaipėdos mieste policijai sulaikius automobilį su jame paslėptomis narkotinėmis medžiagomis, D.S., norėdamas automobilį atgauti, 1995 m. birželio 20 d. vakare Vilniuje, kavinėje „Barbora“, kriminalinės paieškos valdybos autotransporto vagysčių poskyrio komisariui J.M. perdavė 4000 JAV dolerių (16 000 litų), kad jį papirktų. Automobilis D.S. po kelių dienų buvo gražintas; vėliau D.S. draugo J.V. sode buvo padaryta krata ir rasta narkotinių medžiagų. Policijos komisaras J.M. pinigus paėmė veikdamas pagal sankcionuotą nusikalstamą veiką imituojantį modelį [23].

Pažymėtina tai, kad nors teismo nuosprendyje kalbama, jog policijos pareigūnas paėmė pinigus veikdamas pagal nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį, tačiau baudžiamojoje byloje apie modelio sankcionavimą ar taikymą nėra jokių duomenų. Dėl to pagrįstai abejonų kelia papirkimo imitavimas, nes modelis buvo taikomas siekiant išaiškinti nusikaltimą, susijusį su narkotinėmis medžiagomis, o pats papirkimo faktas buvo tik vienas policijos atliekamo tyrimo veiksmų. Nesant galimybių paneigti kilusias abejones galima manyti, kad ši situacija yra vienas iš pavyzdžių, kai papirkimas išaiškinamas prasilenkiant su teisėtumo reikalavimais taikant nusikaltimo imitavimą.

Teisėsaugos praktikoje pasitaiko ir tokių atvejų, kai tiriant nusikaltimą nusikalstama veika imituojama ir nesant būtinybės. Tai, be abejo, lemia nusikaltimus tiriančių pareigūnų profesionalumo bei kvalifikacijos stoka, noras pasiekti geresnių rezultatų arba savotiškai „apsidrausti“ kilus problemų vėlesnėse nusikaltimo tyrimo stadijose. Tokią ydingą praktiką gerai iliustruoja pavyzdys.

A.L. patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už valstybės pareigūnui duotą 1200 litų kyšį, kad šis, eidamas pareigas, neatliktų tam tikrų veiksmų. Kriminalinės policijos pareigūnai, įtardami pagrobus dyzelinio kuro ir cinkuotos skardos kamuolių, A.L. sulaikė. Siekdamas išvengti baudžiamosios atsakomybės kaltininkas pasiūlė jį sulaikiusiems pareigūnams 300 JAV dolerių (1200 litų). Paleistas iš areštinės tos pačios dienos vakare grįžo į transporto policijos komisariatą, įdavė policijos inspektoriui pinigus ir buvo sulaikytas. Tačiau, prieš kaltininkui įduodant pinigus, transporto policijos tarnyba patvirtino nusikalstamos veikos imitavimo modelį, kurį sankcionavo generalinis prokuroras [24].

Nors modelis ir buvo sankcionuotas, tačiau iš esmės niekas nebuvo imituojama – asmuo realiai darė nusikaltimą, kurį buvo sumanęs iš anksto. Siekdami šį nusikaltimą atskleisti pareigūnai teturėjo įforminti nusikalstamus veiksmus, o tam modelis visiškai nereikalingas. Tokius parengtinio tyrimo pareigūnų veiksmus paneigia ir teismas, apkaltinamajame nuosprendyje net neužsimindamas apie pritaikytą nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Aki-vaizdu, kad be reikalo taikytas modelis neturi jokios įrodomosios vertės.

Tačiau pasitaiko ir kokybiškai skirtingų situacijų, kurias teisiškai vertinti gana keblu. Nagrinėjant tokias situacijas aiškėja, kad policijos pareigūnai iš esmės imitavo nusikaltimus, tačiau iš anksto to nebuvo įforminę pagal įstatymo reikalavimus, todėl tokie pareigūnų veiksmai, nežinant situacijos specifikos, gali būti laikomi nusikalstamais.

M.G. buvo kaltinamas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 282 straipsnio 1 dalį. Jis, dirbdamas Vilniaus tardymo izoliatoriuje–kalėjime Režimo apsaugos skyriaus inspektoriumi, susitarė su suimtuoju asmeniu slapyvardžiu „Romas“, kad atneš iš nurodyto asmens laisvėje vardu Artūras, kurio telefono numerį perdavė M.G., 1200 litų, o 400 litų pasi- liks sau. M.G., paskambinęs nurodytuoju telefonu, susitiko su E.P., prisistačiusiu Artūro vardu, ir šis jam perdavė prašytus 1200 litų bei polietileninį maišelį su 5 gramais baltos spalvos miltelių. Netrukus jis buvo sulaikytas policijos darbuotojų.

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad E.P., Organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnybos Nusikalstamų susivienijimų tyrimo valdybos vyresniajam inspektoriui, darbo metu paskambino asmuo, ieškojęs

Artūro. E.P., įtardamas nusikalstamus ketinimus, prisistatė Artūru ir susitarė susitikti su skambinusiuoju. Susitikimo metu jis įvykdė skambinusojo asmens, t.y. M.G., prašymą ir perdavė jam iš anksto sužymėtus 1200 litų bei 5 gramus valgomosios sodos, neva narkotinių medžiagų. Netrukus M.G. kartu su kolegomis iš Organizuotų nusikaltimų tyrimo tarnybos buvo sulaikytas. Iš baudžiamojoje byloje esančio tarnybinio pranešimo matyti, kad E.P. veikė savo iniciatyva, o „nusikalstamos veikos elgesio imitacijos modelis nebuvo paruoštas dėl laiko stokos“ [25]. M.G. buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 285 straipsnį.

Atrodo, kad teismas, pripažindamas kaltu ir nuteisdamas asmenį, ne iki galo įvertino situaciją bei policijos pareigūnų, atskleidusių nusikaltimą, veiksmus. Teismui užteko policijos pareigūnų paaiškinimo, kad dėl laiko stokos nusikalstamos veikos imitavimo modelis nebuvo parengtas. Tačiau policijos pareigūnai patys, niekieno neįgalioti, padėjo kaltininkui nusikalsti, palaikė jo nusikalstamą ketinimą perduoti į kalėjimą pinigų ir narkotinių medžiagų; taip jie savo veiksmais sudarė palankias sąlygas kaltininkui tęsti nusikalstamus veiksmus. Stebint iš šalies, prie nusikaltimo prisidėjo patys pareigūnai – parūpino pinigų. Svarbiausia šiuo atveju yra tai, kad policijos pareigūnai nebuvo niekieno įgalioti taip elgtis; be to, jie savo iniciatyva kaltininkui perdavė valgomosios sodos, imituodami narkotinių priemonių perdavimą, t.y. iš esmės imituodami kitą nusikaltimą. Nesant byloje įslaptinto liudytojo parodymų, neįmanoma nustatyti ir to, kodėl kaltininkas skambino būtent Organizuotų nusikaltimų tyrimų tarnybos pareigūnams ir ar nebuvo tokia situacija policijos sugalvota iš anksto. Taigi šiuo atveju iš baudžiamosios bylos išaiškėja labai opūs teisėtumo laikymosi imituojant nusikaltimą klausimai.

Pripažinus nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį tinkama nusikaltimų tyrimo forma, ši problema lieka neišspręsta. Lieka ir specifinių, baudžiamųjų teisinių šios problemos aspektų. Vienas iš jų toks: ar asmens, veikiančio pagal modelį, padaromas nusikaltimas yra baigiamas ir kaip tai turi atsispindėti kvalifikuojant nusikaltimą? Vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą neįmanoma. Iš tiesų, problema gana aktuali: kaip kvalifikuoti asmens veiksmus, kuris darydamas nusikaltimą, turėdamas nusikalstamą ketinimą bei veikdamas tyčia, nežinojo, kad jo veiksmai stebimi teisėsaugos institucijų? Atitinkamai šiam asmeniui nelemta pasiekti sumanyto nusikalstamo rezultato dėl priešasčių, nepriklausančių nuo jo valios, – pasikėsینimo arba kaip baigtinio nusikaltimo.

Paprastai šis klausimas teismų praktikoje nekeliamas ir konkrečiu atveju paliekamas spręsti teisėjui. Išanalizavus teismų praktiką darosi akivaizdu, kad daugeliu atvejų laikomasi nuomonės, jog asmuo, veikdamas pagal modelį, padaro baigtinį nusikaltimą; tačiau teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kad kaltininko veiksmai kvalifikuojami kaip parengtinė nusikalstama veika.

Kinijos Liaudies Respublikos pilietis L.K.M. buvo kaltinamas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 284 straipsnio 1 dalį, 82¹ straipsnio 2 dalį. Jis, iš anksto susitaręs su H.M., taip pat Kinijos piliečiu, atvyko į Švenčionių rajone Pabradės miestelyje esantį užsieniečių registravimo centrą susitikti su šio centro direktoriumi E.T., tikėdamasis įkalbėti šį valstybės pareigūną paleisti iš užsieniečių registravimo centro grupę jo tautiečių. E.T., veikiančiam pagal sankcionuotą nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį (modelis sankcionuotas E.T. parašius pareiškimą kriminalinės policijos komisariui apie užsieniečius, įvairiais neteisėtais būdais mėginančius užmegzti kontaktus), tariamai sutikus užmegzti su šiais asmenimis nusikalstamus ryšius, H.M., veikdamas L.K.M. prašymu ir jo interesais, susitarė paleisti iš užsieniečių registravimo centro Č.A.M. ir dar šešis kinus, žadėdamas sumokėti po 200 JAV dolerių už kiekvieną paleistą žmogų. E.T., imituodamas nusikalstamą veiką, tariamai paleido Č.A.M. ir kitus šešis kinus, kuriuos paslėpė L.K.M. Po šių veiksmų H.M., veikdamas L.K.M. nurodymu, kavinėje „Plentas“ perdavė E.T. sutartus 1400 JAV dolerių (5600 litų) ir buvo sulaikytas policijos pareigūnų.

Parengtinio tyrimo metu L. K. M. buvo inkriminuojami du baigtiniai nusikaltimai: papirkimas (LR BK 284 str.) ir nelegalus asmenų gabenimas bei slėpimas Lietuvos Respublikos teritorijoje, padarytas grupės susitarusių asmenų (LR BK 82¹ str. 2 d.). Tačiau teismas kaltininko veiksmus perkvalifikavo į pasikėsینimą padaryti šiuos nusikaltimus (LR BK 16 str. 2 d., 284 str. 1 d. ir 16 str. 2 d., 82¹ str. 2 d.), savo nuomonę argumentuodamas tuo, kad „faktiškai, t. y. objektyviai nusikaltimai nebuvo daromi, o tik imituojami, veikiant pagal išankstinę kompetentingų pareigūnų patvirtintą nusikalstamos veikos elgesio modelį. Taigi nors teisiama darė nusikaltimus, tačiau negalėjo jų baigti dėl priešasčių, nepriklausančių nuo jo valios“ [26].

Iš tiesų, galima sutikti su teismo argumentais, kad nusikaltimai nebuvo baigti dėl priežasčių, nepriklausančių nuo kaltininko valios, tačiau reikėtų sutikti ir su tuo, kad kaltininkas kaip tik *realiai* darė nusikaltimus, o nusikalstamą veiką imitavo pareigūnai (užsieniečių registravimo centro direktorius, užmegzdamas kontaktus su kaltininkais, paleisdamas jų prašomus asmenis, paimdamas kyšį). Manau, šiuo atveju labiau pagrįstas kaltininko veiksmų, kaip baigtinio nusikaltimo, kvalifikavimas. Teismas gana netiksliai ir vienpusiškai įvertino visų įvykio dalyvių veiksmus teigdamas, kad faktiškai nusikaltimų jie nedarė, tačiau nusikaltimų nedarė tik valstybės pareigūnai, o kaltininko nusikaltimai buvo realūs, akivaizdūs ir pavojingi. Remiantis teismo pateiktu loginiu situacijos vertinimu, visi nusikaltimai, padaryti veikiant pagal nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį, turėtų būti vertinamai būtent šitaip. Vis dėlto ši situacija teismų praktikoje yra labiau išimtis nei taisyklė. Nors nusikaltimai padaryti taikant modelį, tačiau teigti, kad jie nebaigti, manau, neteisinga, nes kaltininkas atlieka visa, ką yra sumanęs ir ką mano esant reikalinga padaryti; teisėsaugos įsikišimas padeda nusikalstamą veiką įforminti kaip daromą iki pabaigos. Pabrėžtina, kad šiuo atveju nusikaltimų sudėtys yra formalios ir nusikaltimai laikomi baigtais nepaisant jų padarinių, kitaip tariant, užtenka pačių veiksmų, kad nusikaltimas būtų laikomas baigtu. Kaip tik taip ir būna kyšininkavimo nusikaltimų, padaromų imituojant nusikalstamą veiką, atveju.

Modelis yra susijęs su daromais kelių asmenų nusikalstamais sandėriais. Taikant modelį nusikaltimą imituoja tik viena nusikalstamo sandėrio dalyvių „šalis“, tuo tarpu kita, kurios atžvilgiu modelis taikomas, nežinodama apie imitavimą, ne imituoja, o realiai daro nusikaltimą, todėl, nors kyšininko veiksmai yra kontroliuojami, sumanytą nusikaltimą jis padaro iki galo ir dėl to jo veiksmai kvalifikuotini kaip baigtinis nusikaltimas, o ne pasikėsinimas padaryti nusikaltimą. Kyšio paėmimo ir papirkimo sudėtys pagal savo konstrukciją yra formalios, todėl nusikaltimai yra baigti kaltininkui faktiškai atlikus veiksmus, sudarančius nusikaltimo sudėtį. Faktas, kad nusikaltimas padarytas kontroliuojamoje aplinkoje, gali būti tik pagrindas švelninti baudžiamąją atsakomybę individualizuojant ir skiriant kriminalinę bausmę.

Verta trumpai paminėti, kad panašios nusikaltimų tyrimų formos naudojamos ir užsienio valstybių kriminalinės justicijos praktikoje, jas pripažįsta ir tarptautiniai teisės aktai, pavyzdžiui: 1988 m. gruodžio 19 d. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta [13] (Lietuvos Respublikos ratifikuota 1998 m. kovo 12 d., įsigaliojusi 1998 m. rugsėjo 6 d.), 1990 m. lapkričio 8 d. priimta Europos konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo (Lietuvos Respublikos ratifikuota 1994 m. gruodžio 22 d., įsigaliojusi 1995 m. spalio 1 d.), 1999 m. sausio 27 d. Europos Taryba paskelbta atviram pasirašymui Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos (ESS Nr. 173), kurios 23 straipsnis numato, kad valstybės, konvencijos dalyvės, turi imtis visų būtinų kovos su korupcija priemonių, įskaitant „specialiąsias tyrimo priemones“, kurios suprantamos kaip slaptųjų arba infiltruotųjų agentų panaudojimas, klausymosi technikos įrengimas, priėjimas prie asmeninių kompiuterinių bylų ir kitos panašaus pobūdžio priemonės [14, p. 6].

Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis panašus į kitose valstybėse taikomą slaptųjų tyrėjų (slaptųjų agentų) modelį tiriant tam tikrų kategorijų nusikaltimus. Pavyzdžiui, Vokietijoje policija inicijuoja nusikaltimo provokaciją pasitelkusi vadinamąjį „nusikalstamos veikos provokatorių“ (*agent provocateur*), kuriuo būna policininkas arba kitas su policija bendradarbiaujantis asmuo [15, p. 51–52]. Nusikalstamos veikos provokacija pagal Vokietijos įstatymus baudžiama tik tais atvejais, kai kurstoma padaryti nusikaltimą, t.y. provokatorius siekia, kad nusikaltimas būtų padarytas, o tais atvejais, kai provokatorius stebi nusikaltimo eigą, kol jis iki galo padaromas, tačiau siekia išvengti žalos nusikaltimo objektui, baudžiamoji atsakomybė nekyla [15, p. 52]. Pažymėtina, kad provokacija galima tik tokiais atvejais, kai jos imamas asmens, kuris, manoma, ir be provokacijos padarys nusikaltimą, atžvilgiu; provokacijos tikslas yra surinkti nusikalstamos veikos įrodymus prieinamiausiu būdu [15, p. 52]. Taigi esminis kriterijus, lemiantis provokacijos teisėtumą, yra „agento provokatoriaus“ veiksmų pobūdis, – jo veiksmai teisėti tol, kol jis nekursto, aktyviai neskatina ir nelenkia daryti nusikaltimo. Tokia pozicija laikytina labai racionalia. Be to, svarbus yra kitas teigiamas tokios nusikaltimų tyrimo formos aspektas, įgyvendinantis humanizmo bei teisingumo

principus – leistina provokacija yra lengvinanti atsakomybę nusikaltimo vykdytojui, todėl remdamasis Vokietijos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu teismas gali skirti švelnesnę bausmę, negu už padarytą nusikaltimą numatyta mažiausia bausmė, o to pagrindas yra nuostata, kad policijos kontroliuojamas nusikaltimas nekelia didelio pavojaus visuomenei; be to, tam tikrais atvejais, kai provokatoriaus veiksmai turėjo itin didelę įtaką padarytam nusikaltimui (nors tai ir nelaikytina kurstymu), baudžiamasis procesas gali būti nutrauktas [15, p. 52].

Nusikaltimo imitavimas bei „*agent provocateur*“ panaudojimas žinomas ir daugelio kitų šiuolaikinių valstybių kriminalinės justicijos veikloje. Štai Estijos baudžiamojo kodekso 13² straipsnis „Nusikaltimų imitacija“ pateikia tokią formuluotę: „Nelaikomas nusikaltimu veikimas, nors ir turintis požymių veikos, numatytos šio kodekso, tačiau nukreiptas išaiškinti nusikaltimą ar nusikaltusį asmenį ir padarytas asmens, įgalioto kompetentingo valstybės organo imituoti nusikaltimą“ [16, p. 6]. Pagal savo vietą Kodekse ši norma siejama su aplinkybėmis, šalinančiomis veikos pavojingumą bei priešingumą teisei.

Galimybė naudoti slaptuosius tyrėjus numatyta Danijos baudžiamojo proceso kodekse; slaptieji tyrėjai teisėjo sprendimu gali būti naudojami, kai pagrįstai įtariama, jog bus daromas nusikaltimas, už kurį gresia ne mažesnė kaip šešerių metų laisvės atėmimo bausmė. Dėl slapto tyrėjo veikslių negali padidėti nusikalstamos veikos mastas ar sunkumas; slaptieji tyrėjai turi duoti parodymus teisme kaip liudytojai [12, p. 36].

Įvairaus lygio teisinė reglamentacija numato slapųjų tyrėjų taikymo galimybes Belgijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, Graikijoje, Olandijoje, Austrijoje bei kitose valstybėse [12, p. 36].

Išvados

1. Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis yra teisinė nusikaltimų tyrimo forma ir vienas iš efektyvių būdų sunkiai išaiškinamiems nusikaltimams atskleisti. Tačiau norint tinkamai ją realizuoti, iš esmės tobulintina jos taikymo tvarka. Tuo tikslu turi būti kompleksiskai tobulinami Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, Lietuvos Respublikos baudžiamasis bei Baudžiamojo proceso kodeksai.

2. Galiojantį Baudžiamąjį kodeksą, kol neįsigaliojo naujasis, tikslinga papildyti norma, numatančia atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės asmens, veikiančio pagal nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį.

3. Suderinus su Baudžiamuoju kodeksu tikslinga atitinkamai papildyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą, kuriame būtų numatytos modelio taikymo sąlygos ir pagrindai.

4. Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis turėtų būti sankcionuojamas teismo. Įstatyme, nustatančiame modelio sankcionavimo tvarką, turi būti numatyti griežti nusikaltimo imitavimo teisėtumo kriterijai bei išlygos, draudžiančios modelį taikantiems asmenims kurstyti nusikaltimą. Be to, turi būti nustatytas toks teisinis reglamentavimas, kad teismo nagrinėjimo metu teismas turėtų visas sąlygas ir jam nekiltų keblumų nustatyti modelio sankcionavimo pagrindus bei įgyvendinimą.

5. Neteisėtus veiksmus, atliekamus taikant modelį, tikslinga įstatymuose įvardyti kurstymo, o ne provokacijos sąvoka.

6. Asmens, kurio atžvilgiu pritaikytas modelis, padarytas nusikaltimas turi būti kvalifikuojamas kaip baigtinė, o ne parengtinė nusikalstama veika.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 1992. Nr. 22–639.
2. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 50–1190.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 39–1105.
4. Светлов А. Ответственность за должностные преступления. – Москва, 1978.

5. **Кучерявый Н.** Ответственность за взяточничество. – Москва, 1975.
6. **Железногорский Г.** Взятка. – Харьков, 1925.
7. **RTFSR** baudžiamasis kodeksas, galiojæs Lietuvoje. – Vilnius, 1954.
8. **Жижигленко А.** Должностные (служебные) преступления. – Москва, 1924.
9. **Кириченко В.** Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. – Москва, 1959.
10. **Teismų** praktika. – Vilnius, 1999. Nr. 11.
11. **Котин В.** Провокация Взятки // Государство и право. 1996. №. 2.
12. **Goda G.** Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą // Teisė. 2000. Nr. 37.
13. **Valstybės** žinios. 1998. Nr. 38–996.
14. **Explanatory** report on the criminal law convention on corruption. – Strasbourg, 1st December 1998 // GMC (98) 40.
15. **Lamich S.** Kovos su organizuotu nusikalstamumu teisinės priemonės Vokietijoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 1999. T. 13(5).
16. **Уголовный** кодекс Эстонской Республики (редакция по состоянию на 25 мая 1998 года). – Таллинн.
17. **Vilniaus** miesto pirmo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1¹⁴–555. 1997.
18. **Vilniaus** apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1–44. 2000.
19. **Vilniaus** apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1¹–331. 1999.
20. **Vilniaus** apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1–321. 1999.
21. **Vilniaus** miesto pirmo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1¹³–1147. 1999.
22. **Vilniaus** miesto pirmo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1¹³– 835. 1999.
23. **Vilniaus** apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1–88. 1996.
24. **Vilniaus** miesto trečio apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1/5–687. 1998.
25. **Vilniaus** miesto pirmo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1²³–168. 2000.
26. **Vilniaus** apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1–63. 1999.

Application of the Model imitating criminal Behavior in the Investigation of Bribery

Lector Laurynas Pakštaitis

Law University of Lithuania

SUMMARY

The article gives the analysis of one of the most problematic spheres in law enforcement activity which deals with detecting and investigating different types of bribery crimes applying the so-called model of imitating criminal behavior, also known as crime imitation.

The analysis presents the outline of the Lithuanian law on Surveillance activity, which regulates the application of the model imitating criminal behavior. The author analyses and in some aspects criticizes the Resolution passed by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on May 8, 2000. The detailed analysis of crime imitation is given in a few current criminal cases. Consideration of arguments is focused on trying to substantiate crime imitation and to find and apply to it the most suitable legal regulation. Original point of view about the relationship among the crime imitation, crime instigation and the crime provocation is presented by analysing these concepts. The article also presents a short review of resembling methods of foreign law enforcement activity.

